הא בפרהסיא בעא מיניה רבי שמואל בר נדב מרבי חנינא ואמרי לה רבי שמואל בר נדב חתניה דרבי חנינא מרבי חנינא ואמרי לה מרבי יהושע בן לוי מה נשתנה מצורע שאמרה תורה [1]בדד ישב מחוץ למחנה מושבו הוא הבדיל בין איש לאשתו בין איש לרעהו לפיכך אמרה תורה בדד ישב וגו' אמר רבי יהודה בן לוי מה נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא [2]שתי ציפרים לטהרתו אמר הקב"ה הוא עושה מעשה פטיט לפיכך אמרה תורה יביא קרבן פטיט תנו רבנן [3]לא תשנא את אחיך בלבבך יכול לא יכנו לא יסטרנו ולא יקלקלנו ת"ל בלבבך שנאה שבלב הכתוב מדבר מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו שנאמר הוכח תוכיח הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחנו תלמוד לומר תוכיח מכל מקום יכול אפי' משתנים פניו ת"ל לא תשא עליו חטא תניא א"ר טרפון (תמיהני) אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך אמר לו טול קורה מבין עיניך אמר רבי אלעזר בן עזריה תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח ואמר רבי יוחנן בן נורי מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן (שמעון ברבי) וכל שכן שהוספתי בו אהבה לקיים מה שנאמר [4]אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך בעא מיניה רבי יהודה בריה דר' שמעון תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מינייהו עדיפא אמר ליה ולא מודית דענוה לשמה עדיפא דאמר מר ענוה גדולה מכולם שלא לשמה נמי עדיפא דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה היכי דמי תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה כי הא דרב הונא וחייא בר רב הוו יתבי קמיה דשמואל אמר ליה חייא בר רב חזי מר דקא מצער לי קביל עליה דתו לא מצער ליה בתר דנפיק אמר ליה הכי והכי קא עביד אמר ליה אמאי לא אמרת ליה באנפיה אמר ליה חס לי דליכסוף זרעיה דרב על ידאי עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ורבי יוחנן אמר עד נזיפה כתנאי רבי אליעזר אומר עד הכאה רבי יהושע אומר עד קללה בן עזאי אומר עד נזיפה אמר רב נחמן בר יצחק ושלשתן מקרא אחד דרשו [5]ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות וכתיב [6]ויטל שאול את החנית עליו להכותו למאן דאמר עד הכאה דכתיב להכותו ולמאן דאמר עד קללה דכתיב לבשתך ולבושת ערות אמך ולמאן דאמר עד נזיפה דכתיב ויחר אף שאול ולמ"ד נזיפה הכתיב הכאה וקללה שאני התם דאגב חביבותא יתירא דהוה ביה ליהונתן בדוד מסר נפשיה טפי עד היכן לא ישנה אדם באכסניא שלו רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד שיפשלו לו כליו לאחוריו בהכאה דידיה כולי עלמא לא פליגי בהפשלת כליו לאחוריו כולי עלמא נמי לא פליגי כי פליגי בהכאה דדביתהו מר סבר כיון דלדידיה לא מצער ליה מאי נפקא ליה מינה ומר סבר אתי לאיטרודי וכל כך למה דאמר מר אכסנאי פוגם ונפגם אמר רב יהודה אמר רב מנין שלא ישנה אדם באכסניא שלו מן התורה שנאמר [7](אל) המקום אשר היה שם אהלו בתחלה רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא וילך למסעיו מאי בינייהו איכא בינייהו אכסנאי דאקראי אמר ר' יוחנן מנין שלא ישנה אדם מאומנותו ומאומנות אבותיו שנאמר [8]וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחושת ואמר מר אימיה מבית דן וכתיב [9](ו)אתו [את] אהליאב בן אחיסמך למטה דן עד היכן תכלית יסורין אמר רבי אלעזר כל שארגו לו בגד ללבוש ואין מתקבל עליו מתקיף לה רבא זעירא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני גדולה מזו אמרו אפילו נתכוונו למזוג בחמין ומזגו לו בצונן בצונן ומזגו לו בחמין ואת אמרת כולי האי מר בריה דרבינא אמר אפילו נהפך לו חלוקו רבא ואיתימא רב חסדא ואיתימא רבי יצחק ואמרי לה במתניתא תנא אפילו הושיט ידו לכים ליטול שלש ועלו בידו שתים דווקא שלש ועלו בידו שתים אבל שתים ועלו בידו שלש לא דליכא טירחא למישדייהו וכל כך למה דתניא דבי רבי ישמעאל כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין קיבל עולמו במערבא אמרי פורענות

פורענות

בפרהסיא. דלמעשה קול הוא מעיל מכפר: **הוא הבדיל.** שעל לשון הרע באו נגעים עליו: **פטיט.** לשון קול היולא בפטפוטי ובלע"ז פולי"ר: **יביא קרבן פטיט.** שהלפרים לועקין בכל שעה: **יכול לא יכנו.** על דבר תוכחה: **יסטרנו.** כלומר יד: **ופניו משתנין.** שיוכיחנו ברבים להלבין פניו: **קיסם.** כלומר עון קטן שבידך זה יכול לומר לו טול אתה עון גדול שבידך הלכך אין יכולין להוכיח שכולן חוטאים: **שיודע להוכיח.** דרך כבוד שלא יהו פניו משתנין: **קובל עליו.** כשהייתי רואה בו דבר גנאי: **תוכחה לשמה.** לשם שמים: **וענוה שלא לשמה.** שעושה עצמו עניו שאינו רוצה להוכיחו ואותה ענוה שלא לשם שמים הוא אלא שלא ישנאנו: **דאמר מר.** במסכת עבודה זרה בפ"ק (דף כ:) ענוה גדולה מכולן דכתיב יען משח אותי לבשר ענוים לבשר חסידים לא נאמר: **אמר ליה רבי חייא.** לשמואל חזי מר דקא מצער לי לן רב הונא שמכה ומוכיח אותי: **כי נפק.** חייא בר רב אמר ליה רב הונא לשמואל להכי מצערנא ליה דהכי והכי עביד דברים מגונים והיינו ענוה שלא לשמה דלא אמר ליה בפניו ושלא בפניו סיפר בגנותו: **עד היכן.** אדם חייב להוכיח את חבירו: **עד הכאה.** עד שיקצוף זה ויכה את המוכיח: **עד קללה.** שיקלל את המוכיח (א): יהונתן הוכיח לשאול עד שקצף שאול: **שיכה.** בעל הבית את האכסנאי או את אשתו: **עד שיפשיל.** בעל הבית כלי האכסנאי לאחוריו להשליכם מן הבית: (ב) בהפשלה והכאה דאכסנאי גופיה כ"ע לא פליגי דתו לא מצי קאי (ג): שמואל סבר כיון דלדידיה אינו מכה מאי נפקא ליה מיניה הלכך עד הפשלה: **לאטרודי.** להתקוטט: **וכל כך למה.** לו לסבול: **אכסנאי.** המשנה מאכסניא שלו: **פוגם.** בעל הבית: **ונפגם.** הוא עצמו דאמרי אינשי כמה קשים אלו שלא יוכלו לדור יחד: **למסעיו.** בדרך שהיה רגיל לחנות ממסע למסע שלא שינה בית מלוניו: **דאקראי.** כגון אכסנאי שבדרך שלן שם במקרה בעלמא ששקעה לו שם חמה. למאן דאמר מאהלו לא חשיב אלא אכסניא קבועה ומאן דאמר ממסעיו חשיב אפילו דאקראי: **תכלית יסורין.** סוף מדת יסורין כלומר יסורין שאין פחותין מהן: **ואינו מתקבל עליו.** שאינו למדתו כהוגן ולער הוא לו: **למזוג.** כוס של יין במים חמין: **נהפך לו חלוקו.** שלא לבשה כסדר וצריך להופכה ולפושטה: **שלש ועלו בידו שתים.** איכא טירחא למיהדר ולמשקל שלישית: **וכל כך למה.** כלומר למאי הילכתא הוו יסורין: **קיבל עולמו.** כל מנוחתו לעתיד ואי עבר עליה חד מהנך הרי הוא יסורין:

וענוה שלא לשמה. שעושה עלמו עניו ואינו רולה להוכיחו ואותה ענוה לא לשם שמים היא אלא שלא ישנאנו וי"מ ענוה שלא לשמה פירוש משום גאוה או שיאמרו אדם עניו הוא ומשפיל עצמו ושותק כמירופו ועלבונו ולא לשם שמים אלא לקנות שם אבל בקונט' פירש ענוה שלא לשמה שמונע תוכחה מן הצריכים לא ישר אלי דהוה רשע גמור: **ומאן דאמר** עד נזיפה הא כתיב הכאה וקללה. ואם תאמר למאן דאמר נמי קללה הא כתיב הכאה וי"ל שמא כדמשני אגב חביבותא דיונתן אי נמי לא דריש ליה קרא דויטל שאול כיון דליתיה בהאי קרא דויחר אף שאול אלא קרא אחרינא הוא: **הכי** גרסינן דאמר מר אימיה מדן ואבוה מנפתלי דבדברי הימים (ב ב) כתיב ואמו מבני דן: (לעיל) **לעולם אל** ישנה אדם מאומנות אביו ומאומנות אבותיו. ומייתי ראיה שאמו היתה מבני דן ולקח לו אומנות אבותיו:

הדרן עלך יש בערכין

עין משפט נר מצוה

כט א מיי' פ"ו מהל' דעות הלכה [ז] ז:
ל ב מיי' שם הלכה ח:
לא ג מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה ה ופ"י מהלכות תשובה הלכה ה סמג עשין יב טוש"ע י"ד סימן רמו סעיף כ:
לב ד מיי' פ"ז מהלכות דעות הלכה ז [וטוש"ע א"ח סימן תרח סעיף ב בהגה"ה]:

◆

לעזי רש"י

פויליי"ר. לפטפט.

◆

מוסף רש"י

טול קיסם מבין שיניך. השמלק ופרוש מעבירה קטנה שבידך (ב"ב טו:). טול קורה מבין עיניך. פרוש מעבירה חמורה שבידך (שם).

◆

רבינו גרשום

ונשמע קולו: הוא הבדיל בין איש לאשתו. שגרם להם להתקוטט על ידי לשון הרע שאמר ביניהם: מעשה פטיט. פיטפט והשמיע קולו בלשון הרע: לפיכך יביא קרבן פטיט. ציפורין שמשמיעין קול בכל שעה: יכול. דהיינו (הוא) לא תשנא שלא יכנו כו': [יכול אפילו פניו משתנים. של מתוכח כגון שמוכיחו בפני רבים]: לא תשא עליו חטא. שלא תביישנו: [אם יש בדור הזה. מי שיכול להוכיח. כלומר שאפילו הטובים מקלקלין מעשיהן ואינן יכולין להוכיח אחרים שאם יאמר לחבירו טול קיסם מבין (עיניך) [שיניך] יכול להשיבו טול קורה מבין (שיניך) [עיניך]: שיודע להוכיח כגון שלא יהו פניו של מתוכח משתנים]: שמקבל תוכחה. שאם מוכיחין בדור הזה לאדם מיד שונאו: [ודאמר מר ענוה גדולה מכולם. דתניא במס' (כתובות) [ע"ז] (דף כ:) רבי (נחום) אומר זריזות מביאה לידי נקיות כו' עד ענוה גדולה מכולם דכתיב רוח ה' עלי וגו': בתר דנפק. חייא בר רב: א"ל. רב הונא לשמואל הכי הוה עביד לי]: חס לי דליכסף זרעיה דרב על ידאי. וזו היא ענוה שלא לשמה שמוטב היה שאמרה בפניו כדי שיוכיחנו והיא היתה תוכחה לשמה ממה שלא אמרה בפניו ואמר לאחריו: [עד היכן תוכחה.

בו: מסר נפשיה טפי. שהיה פטור מלהוכיחו משעה שנוף בו: עד היכן לא ישנה אדם מאכסניא שלו. כלומר עד כמה צריך האכסנאי לסבול מבעה"ב שלו ולא יצא מביתו: עד הכאה. [עד] שיכנו בעל הבית לומר צא מביתו: עד שיפשיל כליו לאחוריו. שיניח לו כליו על מקלו ויתנם על צוארו להוציאו מביתו: בהכאה דידיה. אם יכה את האכסנאי עצמו כולי עלמא לא פליגי דודאי יש לו לצאת: הכאה דביתהו. של אכסנאי: אתי לאיטרודי. להתקוטט עם בעל הבית מפני מה הכה את אשתו:

מסורת הש"ס

◆

תורה אור השלם

1. כל ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא בדד ישב מחוץ למחנה מושבו: ויקרא יג מו
2. וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב: ויקרא יד ד
3. לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא: ויקרא יט יז
4. אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך: משלי ט ח
5. ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות הלוא ידעתי כי בחר אתה לבן ישי לבשתך ולבשת ערות אמך: שמואל א כ ל
6. ויטל שאול את החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי כלה היא מעם אביו להמית את דוד: שמואל א כ לג
7. וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי: בראשית יג ג
8. וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר: מלכים א ז יג
9. ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן ובלב כל חכם לב נתתי חכמה ועשו את כל אשר צויתך: שמות לא ו

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה עד קללה וכו' המוכיח שהרי יהונתן וכו' שאול הס"ד ואח"כ מ"ה הכאה שיכה כ"ה:

◆

שיטה מקובצת